

Colecția: **ISTORII SECRETE**
Coperta: Stelian BIGAN

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BOERESCU, DAN-SILVIU

Marii negustori, prăvălii pitorești, misterele tarabelor de altădată :
docu-drame și mituri istorice însoțite de consemnări din presă /
prezentate de Dan-Silviu Boerescu. - București : Integral, 2019

Conține bibliografie

ISBN 978-606-992-324-5

94

© INTEGRAL, 2019

Editor: Costel POSTOLACHE
Tehnoredactor: Stelian BIGAN

Tipărit la Monitorul Oficial R.A.

Orice reproducere, totală sau parțială, a acestei lucrări,
fără acordul scris al editorului, este strict interzisă
și se pedepsește conform Legii dreptului de autor.

ISBN 978-606-992-324-5

Marii negustori, prăvălii pitorești, misterele tarabelor de altădată

Docu-drame și mituri istorice
însoțite de consemnări din presă
prezentate de Dan-Silviu Boerescu

Sumar

**Hagi Tudorache, starostele negustorilor cu amănuntul
din Europa de Răsărit / 7**

**Controversatul Manuc Bei – negustor, hangiu, cămătar,
diplomat, spion, agent dublu, dragoman etc. ! / 11**

Prăvăliile și negoțurile din vechile hanuri / 27

**Epopoea fraților Capșa și a localului lor,
unde se da ora exactă a Bucureștiului și a României / 57**

**„La trei frunze de viță”,
cârciuma lui Iordache Ionescu, inventatorul micilor / 77**

**Matache Loloescu, cel mai cunoscut măcelar din vremea
în care mititeii se înmuiau în șampanie, iar „mizilicurile” fine
nu lipseau de pe nicio masă dichisită / 83**

Băcania lui Dragomir Niculescu, paradisul bucureșteanului *gourmet* / 89

**Frații Gogu și Frații Chivu – cei mai celebri mandatar
din epoca anilor '60 / 93**

„Taica Lazăr” și second hand-ul de altădată / 97

**În loc de *Epilog*: Cilibi Moise între antologia vorbelor de duh
și comerțul cu mărunțișuri / 103**

Lămuriri bibliografice / 107

Hagi Tudorache, starostele negustorilor cu amănuntul din Europa de Răsărit

La începutul veacului al XIX-lea, unul dintre cei mai de vază locuitori ai Podului Calitei, ce-și avea mai multe rânduri de case aproape de Dâmbovița, în spatele locului pe care dumneaei Safta, văduva marelui ban Grigore Brâncoveanu, avea să ridice, între 1835-1838, întâia mare instituție hospitalicească a Bucureștilor, era Hagi Tudorache, cel mai mare neguțator de lipscănie din toată Europa Răsăriteană, după cum atestă și Aurora Nicolau în volumul *Tainica inimă a Bucureștilor*.

Născut pe la 1768 și plecat de jos, dintr-o mahala a Curții de Argeș, țărănușul analfabet a fost de mic dat băiat de prăvălie jupânului Tudorache Hagi. Acesta avea prăvălie de lipscănie în Hanul Sf. Gheorghe, aflat în vecinătatea Bisericii Sf. Gheorghe Nou. În modestul său stabiliment, Tudorache cel bătrân vindea toate mărunțișurile de care aveau trebuință femeile din vecinătate, de la ațe, ace și degetare la stambă și alte

pânzeturii aduse tocmai din capitala landului Saxonia, Leipzig, ce în vechime i se zicea Lipsca. Jupânul a fost uimit de agerimea și istețimea băiatului, care, deși nu avea știință de carte, a învățat repede toate chițibușurile prăvăliei și a dovedit că o poate îngriji cum se cuvine, sporind de la an la an avuția bătrânului negustor. Când acesta și-a simțit ultimul ceas aproape, l-a pus pe destoinicul său ucenic să facă legământ că-i va purta numele și i-a lăsat casa, acareturile și întregul negoț.

Astfel, devenit Hagi Tudorache și stăpânul unei prăvălii cu mici produse de manufactură, el s-a gândit cum să se propășească, ducând pe alte culmi afacerea binefăcătorului său și răsplătindu-i acestuia încrederea pe mai departe. În scurtă vreme, Tudorache cel nou a înființat o rețea uimitoare de magazine ambulante, cu care oamenii săi, bine aleși după cinste și prețuri, au început să cutreiere mai întâi târgurile Țării Românești și Moldovei, apoi, prinzând curaj, să străbată toate drumurile comerciale din Balcani și până în Galiția, spre Marea Baltică și orașele hanseatice. Calfele lui Tudorache cumpărau și, apoi, revindeau cu spor mărfuri de toată mâna, tot ce era nevoie într-o gospodărie. „Prăvăliile” de început erau, în fapt, căruțe mari cu strașnice coviltire, orânduite înlăuntrul lor cu rafturi cuprinzătoare pe care erau înșirate toate cele, de la mercerie (ace, ață, nasturi, tibișiruri, copci, panglici, șireturi și alte alea) la bogasierie mai de Doamne-Ajută (stămburi, olandă și, chiar, dantelărie de Flandra).

La un moment dat, Tudorache ajunsese starostele a peste 200 de mici neguțatori ambulanți, dezvoltând o încrengătură de afaceri care trecea peste granițele mai multor imperii (otoman, țarist, habsburgic și prusac) și-l făcuse nu doar cel mai bogat

antreprenor român, ci și unul dintre cei mai mari întreprinzători din această parte a Evropei.

Negustorul vizionar nu s-a îngropat, însă, în catastife și în întortocheate treburi contabilicești, ci și-a văzut și de viața lui, întemeindu-și o frumoasă familie. Fără de grăbire, la anul 1805, pe când ajunsese la o anumită bunăstare și asupra de înțelepciune, el s-a însurat cu Elena, fiica logofătului Fierea, cu care a viețuit 40 de ani, până în anul 1845, când aceasta a trecut la cele veșnice, în palatul ridicat la Șosea de arhitectul Toma Dobrescu, cel care mai avea la activ și alte edificii de seamă, precum Palatul Minerva și Liceul „Carol I” din Craiova, Liceul „Petru și Pavel” din Ploiești, Palatul Camerei de Comerț din Galați, fiind și diriginte de lucrări la Palatul Bursei din București.

Hagi Tudorache a avut nouă copii împreună cu soția sa, dintre care doi au murit de tineri. Cei șapte copii rămași – trei fete și patru băieți – s-au ocupat cu comerțul de lipscănie, după ce au făcut practică în prăvăliile tatălui lor. Copiii oricărui comerciant din acele vremuri erau puși să învețe meseria negustorească, începând prin a face toate corvezile mărunte, la rând cu ceilalți băieți de prăvălie. Hagi Tudorache și-a format copiii la rând cu ceilalți ucenici, apoi i-a școlit, învățându-i toate regulile comerțului cinstit.

Împreună cu odraslele sale, Hagi Tudorache a extins afacerea, cumpărând prăvălii și terenuri prin tot Bucureștiul. Apoi, a creat o mare rețea negustorească, între Sudul Dunării, București, Liiov și Leipzig.

De asemenea, familia s-a implicat și în sprijinirea tinerilor oameni politici, pe care i-au finanțat încă de la începutul carierei. Copiii marelui negustor l-au ajutat bănește pe viitorul unionist Vasile Boerescu – cel care, pe 24 ianuarie 1859, a propus alegerea

lui Cuza și în Țara Românească – să-și termine studiile de drept la Paris și tot ei i-au înlesnit alegerea ca deputat, înscriind Hănișorul (un grup de prăvălii de pe Ulița Lipscanilor) pe numele lui, pentru a avea censul cerut de legea electorală de atunci, după cum afirmă istoricii.

Fiul cel mare al negustorului, Costache Hagi Tudorache, s-a dovedit și el a fi un mare întreprinzător, dar și un om al schimbărilor. Purta costum evropenesec și făcuse școală în Apus. După dezastrul incendiului din martie 1847 (care a distrus multe averi), Costache pornește o nouă afacere de lipscănie, pentru început în asocierie cu Leon Manoach. Între 1849 și 1852, capitalul afacerii se dublează, în ciuda vremurilor tulburi ale țării de după înfrângerea revoluției pașoptiste. Costache Hagi Tudorache a lucrat alături de frații și verii săi până în pragul Primului Război Mondial. Frații Tudorache au reușit să dezvolte, în afara tradiționalului comerț *en gros* de lipscănie, care a asigurat și cheagul necesar pentru numeroase investiții imobiliare, chiar și o instituție bancară: Banca „Hagi Tudorache”, pe Strada Lipscani.

Întemeietorul dinastiei, Hagi Tudorache, deși și-a construit și un mic palat pe Șoseaua Kiseleff, a locuit mai mult în casele din mahalaua Oțetari, unde a și murit în 1848, fiind înmormântat în curtea Bisericii Oțetari, care există și azi în București. Mai târziu, mormântul familiei a fost transferat la Cimitirul Bellu, într-un cavou decorat cu sculpturi de gen.

Copiii și nepoții negustorului au împânzit Bucureștii și lumea, mulți dintre ei continuând tradiția familiei și întemeindu-și o sumedenie de afaceri de succes, dovedind, astfel, că sângele de „lipscan” niciodată apă nu se face!

Controversatul Manuc Bei – negustor, hangiu, cămătar, diplomat, spion, agent dublu, dragoman etc.!

Manuc Bei (numele său armenesc fiind cel de Emanuel Mârzaian sau, după alte surse, Mirzanian, 1769 – 20 iunie 1817) a fost un personaj complex și contradictoriu, negustor și diplomat armean, proprietar de han bucureștean de la începutul secolului al XIX-lea și investitor, apoi, în Basarabia, cămătar și spion, agent dublu, dragoman otoman, dar deținător al unei înalte decorații acordate de Țarul Rusiei.

Emanuel (Manuc) Mârzaian s-a născut în anul 1769 în orașul Rusciuc (pe atunci în Imperiul Otoman, astăzi orașul Ruse din Bulgaria). Era fiul negustorului de grâne Martiros Mârzaian, originar din satul Karpi din Armenia, regiunea Araratului. Acesta a fost jefuit de averea sa de către persani și a colindat apoi Turcia, așezându-se, pe la jumătatea secolului al XVII-lea, la

Burgas și în cele din urmă în cetatea Rusciuc, unde s-a însurat cu fata bogatului negustor armean Hanum-Oglu (nume turcizat).

Manuc a crescut în casa părintească până la vârsta de 12 ani, învățând la școala din orașul natal. Este trimis apoi la Iași, în Moldova, pentru a învăța meserie de la un negustor armean. În anul 1795, este rechemat la Rusciuc, unde se însoară cu Mariam, fata cunoscutului conațional Avet. Moartea timpurie a tatălui său l-a făcut pe Manuc să ia în propriile mâini afacerile de familie. El a făcut multe drumuri la Constantinopole, reușind să acumuleze o avere considerabilă și se zvonea la timpul său că ar fi fost cel mai bogat om din Balcani.

Într-o epocă în care Imperiul Otoman era un stat feudal înapoiat, în descompunere, și suferind de frământări interne, guvernator al Rusciucului a ajuns Ismail Teresinicli-Oglu, un fost sacagiu care nu urmărea decât propria îmbogățire. Regiunea administrată de acesta se caracteriza printr-o agricultură aflată într-o stare de decădere, cu o țărânie ruinată, cu negustori și meseriași săraciți de birurile plătite autorităților. Deși vremurile din oraș nu erau prielnice pentru afaceri, Manuc s-a prezentat personal guvernatorului și i-a oferit o sumă mare de bani, angajându-se să-i fie vistiernic lui Teresinicli-Oglu, în cazul în care i s-ar garanta libertatea schimbului de produse.

Orașul Rusciuc devine astfel cel mai important centru comercial de la sud de Dunăre în drumul de la Constantinopol în Țara Românească și Transilvania, atât guvernatorul, cât și Manuc având mult de câștigat. Guvernatorul Teresinicli-Oglu intră în grațiile guvernului turc, care-l ajută în lupta împotriva lacomului Pasvant-Oglu (Pazvantoglu, cel care a jefuit inclusiv Bucureștii și Craiova, dar a fost pedepsit cumplit de Iancu Jianu, care i-a scos un ochi cu hangerul), guvernatorul din Vidin, și a

rebelilor kirdjalii. Teresinicli-Oglu este numit ca pașă de către Sultan, iar sfetnicul său Manuc Mirzaian devine prim negustor și vistiernic al provinciei.

Implicat în mijlocirea relațiilor economice dintre Rusciuc și București, Manuc primește în anul 1802 rangul boieresc de *serdar*, iar în anul următor pe cel de *paharnic* din partea domnitorului Constantin Ipsilanti al Țării Românești (1802-1806).

Încă în primăvara anului 1806, dându-și seama de apropierea unui război ruso-turc și temându-se că acesta i-ar dăuna mult afacerilor, Manuc s-a adresat lui Bolkunov, consulul Rusiei la Iași, prin domnitorul Țării Românești, Constantin Ipsilanti, pentru a obține cetățenia rusească. Consulul a transmis cererea la Sankt Petersburg, Prințului Czartoriski, ministrul afacerilor străine al Rusiei, însoțită de o recomandare din partea lui Ipsilanti care l-a descris ca: „prietен, confident și păstrător al bogățiilor lui Teresinicli-Oglu, – persoană foarte importantă pentru interesele noastre, pentru principat și, îmi permit să spun, pentru interesele maiestății sale imperiale”.

Prințul Czartoriski a consimțit să-l înscrie pe Manuc în registrele cetățenilor ruși, ca „armean din Astrahan”, cu numele de familie de Martirosian (după prenumele tatălui său) și cu locul nașterii de Erevan. În mai 1806, consulul Bolkunov i-a eliberat pașaportul valabil și pentru Turcia.

În august 1806, pașa Teresinicli-Oglu a fost asasinat de către trupele lui Pasvant-Oglu, se pare că din ordinul guvernului otoman, și trecând în Țara Românească, amenințau cu aceeași soartă pe domnitorul Constantin Ipsilanti. Ca succesor al lui Teresinicli-Oglu, a fost numit pașa Mustafa Baraktar (sau Alem-dar), care a stabilit prin intermediul lui Manuc relații prietenești cu Imperiul Rus. După cum raporta consulul Bolkunov în august

1806 către ministrul afacerilor străine din Petersburg: „Cunoscutul Manuc, favoritul lui Teresenicli-Oglu, întorcându-se la București, zilele acestea a comunicat confidențial consulului Kiriko, că Mustafa-Baraktar din Rușciuc este tot atât de devotat Rusiei și păstrează față de ea aceeași considerație, ca și predecesorul său, de al cărui exemplu el este călăuzit în toate treburile sale”.

În anul 1806, după începerea Războiului ruso-turc din 1806-1812, Manuc – devenit cetățean rus – ajunge în capitala Țării Românești (după o scurtă perioadă de refugiu în Transilvania), și este silit să se stabilească aici pe termen lung din pricini legate de războiul ruso-turc. În a doua jumătate a aceluiași an începe construcția hanului său de pe malul Dâmboviței, ce va fi terminată în 1808. La vremea aceea, arhitectura sa era destul de inovativă, deoarece Manuc dorea ca hanul său să nu aibă alura de fortăreață a celor din secolul al XVIII-lea, ci una mai prietenoasă, menită să atragă clienții cosmopoliți, în trecere sau cu afaceri prin București.

Terenul pe care este construit a aparținut, până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, Curții Domnești. O dată cu acest teren, Manuc Bei mai cumpără și alte moșii, investind în imobiliare averea dobândită din comerțul balcanic: Dragomireștii din Vale, Dragomireștii din Deal, Curtea Veche, Bolasca, Trămudeasca, Giulești, Popești, Mudurgan, Brobodeț, Hagi-Gheorghe, Cuhnești și altele, pomenite în testamentul său din 1815.

Mustafa-Bairakdar a ocupat Silistra și a trimis un detașament de 500 de călăreți ca să apere orașul București de bandele lui Pasvant-Oglu, care operau în împrejurime nestingherite de vreo forță armată disciplinată. În iunie 1807, Mustafa-Bairakdar a fost numit pașă și comandant al oștirii turcești. Noul pașă

il însărcinează pe Manuc cu aprovizionarea armatei, plata salariilor, întreținerea cetăților dunărene și continuarea tratativelor cu rușii.

După cum povestește Luca Kiriko, consulul rus din București, într-o scrisoare din 20 aprilie 1807: „Paharnicul Manuc, din Muntenia, în timpul domniei lui Ipsilanti Vodă era întrebuințat cu izbândă de acest domnitor în toate împrejurările critice, ca mijlocitor devotat intereselor acestui principat, ocrotit de înalta curte împărătească a Rusiei, către serhaturile vecine ale Giurguiului, Rușciucului, Nicopolei și Silistrei, în favoarea stipulațiilor întărite și prerogativelor țării. Având, după ordinul special al împăratului, de la consulul rusesc din Iași, un pașaport ca locuitor al Astrahanului, a fost confident tainic al consulului împărătesc la București, mai ales în vremurile furtunoase ale lui Mustafa-Baiakdar și Pasvant-Oglu. Prin creditul și influența sa, au izbutit boierii divanului muntean să așeze hrană și furaj pe toate punctele, unde trebuia să treacă oastea Rusiei; prin înrâurirea lui Manuc asupra lui Ahmet-Efendi (Administratorul moșiilor lui Mustafa-Pașa), comandantul trupelor lui Mustafa-Pașa în Muntenia, boierii acestui divan au putut să se retragă spre granița Transilvaniei, la apropierea oștirii rusești, pe care Turcii voiau să o atace; prin silințele și jertfele lui, orașul București n-a fost ars și prădat. (...) El a știut să păstreze pe Mustafa-Pașa în dispozițiile lui prielnice față de Ruși, față de Țara Românească și de domnitorul ei (Constantin Ipsilanti), părât ca devotat Rusiei; el s-a priceput să oprească râvna acestui comandant al oștirii de la Rușciuc de a cădea asupra acestei provincii, golite atunci de trupe, și de a prăda țara pentru a duce în robie pe locuitori. El n-a cruțat nimic pentru a elibera pe